

Szekeres István (Budakalász):

A tudományos módszer meghatározása az írástörténet példáján

Tudományos módszerek az tekinthető, amelynek alkalmazásával a tudomány szakágának objektív adatai és határai között, újabb és újabb adatokat, adatrendszereket tudunk feltárni. S amely módszer eredményeinek bármely műveletével, a kutatók mindig ugyanannyira hiteles eredményekhez jutnak. Ennek példáját mutatom be az általam művelt írástörténeti tudományos tématerületen.

„A paleográfia vagy írástörténet az írások kialakulásával, fejlődésével, elterjedésével, a régi írások megfejtésével és átírásával foglalkozó tudomány. Feladata az íráshoz használt eszközök történetének vizsgálata is. Emellett a paleográfia mind bővebb forrásává válik a művelődés- és oktatástörténetnek.” (Idézet Szántóné Balázs Edit *Írástörténet és történelemtanítás* c. könyvéből.)

Az írástörténet a történettudomány szakágaként keletkezett és vált önálló tudományággá. Segítségével igen bonyolult történettudományi feladatok oldhatók meg, de a nyelvészeti kutatóknak is egyik alapvető, legfontosabb eszköze. Régmúltunk hiteles feltárásának is szinte egyetlen eszközét kínálja, amikor az egyéb lehetőségek már nagymértékben kimerültek. A nyelvészeti alapokra épült ezirányú történetkutatásunk, amely alapvetően helyes és eredményei cáfolhatatlannak, megrekedt az elért összehasonlító eredményeknél, mert bár a nyelv rokonságait az összehasonlítással meg lehet állapítani, de nyelvünk használatának földrajzi meghatározása, hogy mely időpontban és hol beszélték, csak a nyelvi érintkezések és kapcsolatok teljes és pontos, írásjelekkel is bizonyítható feltárásával, meghatározásával lehetséges az igen korai időkben. Ehhez ad kivételes és egyedülálló eszközt az írásjelekben testet öltő, látható nyelv és a paleográfia.

Fokozottan igaz ez a nomadizáló népekre, amelyek az írásjelekben jelen lévő írástörténeti és nyelvi kapcsolataikat vándorlásuk során Euráziát átívelő távolságban, szinte bizonyíték gyanánt, eljuttatták. A régészeti kultúrák divat-szerűen változnak, s néhány emberöltő elteltével minden nyom esetlegessé válik. A törött cserepek, csontok nem tudnak emberi nyelven megszólalni. Az írás, az írásjelek rendszere, kapcsolatai a más nyelvű, közvetlenül rokon írásokkal, azaz a látható nyelv, mindent a helyére rendez, ami kapcsolatos vele.

Egy eredeti írás jelrendszere olyan különleges régészeti anyag, mely hűen tükrözi létrejöttének szellemi és anyagi körülményeit, s alkotó anyaga az egykor beszélt nyelv. Ez természetes dolog is egyébként, hisz az a nép, amely létrehozta az írást és amely a tárgyait megnevezte, és abból írásjel jött létre, egyértelműen tükrözi az őt létrehozó nyelvet. A kialakuló, sajátos fejlődésen átmenő jelek előzményeiben, megnevezéseiben, az emberi egyetemes gondolkodás és logika által létrehozott hangértékében pedig ott rejlik a teremtő nyelv, s a kultúra másoktól megkülönböztethető és rokonítható sajátága. Az eredeti írások és származékírásaik közötti kapcsolatokat igen jól lehet vizsgálni és kutatni a jelek eredeti jelentéseinek feltárásával: hogyan jelenik meg ugyanaz a jel az átvevő nép írásában.

De mi is az írás? Kéki Béla ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Nyelvileg kifejezett gondolatok maradandó rögzítésére szolgáló, kisebb-nagyobb emberi közösségektől elfogadott, egyezményes grafikai jelek rendszere.” Teljesen téves és helytelen az a kutatási felfogás, amely az írások rokonságának kutatását csupán morfológiai, azaz alaktani és hangértékbeni egyezések megállapítására egyszerűsíti. Az ebből fakadó tévedések legnagyobbika, amely az ótűrk, de más írásokat is az arameus írásból származtatja néhány jel hasonlósága alapján.

Egy eredeti írás jelrendszere és a vele közvetlen kapcsolatban lévő vagy e kapcsolatot feltételező írások vizsgálatánál a legfontosabb a jelek jelentésének összehasonlító vizsgálata, hangértékek e vizsgálaton alapuló összehasonlító meghatározása a különböző nyelvű írások szerint, tehát az átadás és átvétel körülményeinek vizsgálata. Nem a hangérték, hanem a jelentésben lévő azonosság az elsődlegesen meghatározó a közeli kapcsolatoknál.

A hangértéknek a saját nyelvű megnevezésből kell fakadnia. S ha néhány jel hangértékben mégis egyezik két különböző nyelvű rokon írásban, annak is jelentősége lehet, mely okot szintén meg kell próbálni feltárni az írások beavatott kutatójának. A tömeges morfológiai és hangértékbeni egyezés már csak olyan kapcsolatokra utalhat, amikor az átvevő, de többnyire az átadó sem ismerte már a jel eredeti jelentését.

Ez a helyzet a tömegesen elterjedő, fejlődésében kiforrt jelrendszerekkel. Az átvétel ilyenkor már adaptáló alkalmazás, amelyhez saját, mély gyökerű szellemi tevékenység nem társul. Nem más, mint kész szellemi termék átvétele és alkalmazása.

Ilyen volt a latin betűk átvétele és meghonosítása kultúránkban, melynek jelei hosszú időn át elégtelennek bizonyultak nyelvünk hangállományának valóságghú lejegyzésére, míg jelkettőzésel alkotott új hangértékű jelekkel jelenlegi írásunk ki nem alakult.

Először úgy illeszkedett e jelrendszer nyelvünk hangrendjéhez, mint egy rosszul szabott konfekciós öltöny, amelyet ráhánytak viselőjére.

Az eredeti keletkezésű írás létrejöttének hátterében minden esetben ott található egy nép közös kultúrájának, hiedelemvilágának, életmódjának élménye, szerveződésének ténye. Elválaszthatatlan kapcsolatban áll az alkotó nyelv sajátjaival, gondolkodással és beszéddel. Éles határt von a civilizált és civilizálatlan népek közé, melyben az írás létrejött csak az előbukkanó, láthatóvá váló felszín. Mögötte lényeges szellemi és kulturális teljesítmény áll.

Ami viszont lényeges, e rajzok egyediek, többségükben nem ismétlődnek, mások is sajátosságai. Ha igen, az rendkívüli jelentőségű. Csak az átmeneti kőkor sziklarajzain láthatjuk azt az írástörténeti fejlődésként is értékelhető jellegzetességet, mely szerint a rajzok egyszerűsödnek, mozgást is kifejeznek, s egyre távolodnak az élethűségtől a jelképes jelleg felé. E szimbolikussá váló rajzok már magukban hordozzák a képírások főbb jellegzetességeit. „A képírás legfőbb jellemzője, hogy konkrét tárgyakat ábrázol, melyek hol egy-egy szót, hol egész mondatot jelentenek, de nem egyetlen nyelv szókincséhez kötve. Ki-ki saját nyelvén olvashatja és értelmezheti a képírás stilizált ábráit.” Ez is egy idézet volt Kéki Bélának *Az írás története* című könyvéből.

Az írás előzményei közé sorolhatók a tulajdonjegyek, a billogok is. Különösen a nagyállattartó nomád népeknél volt nagy jelentősége az állatok megjelölésének, de e szokás a legújabb korig élő maradt. Valamilyen jellegzetes, de egyszerű ábrát sütöttek az állat bőrébe, szarvába, mely így, ilyen módon megbélyegezve bármilyen okból is jól meg- és felismerhetővé vált. Így a tulajdonviszony utólag vitathatatlanul megállapítható volt. A billog sok esetben írásjel, betű, monogram, mely konkrétan is utal a tulajdonosra.

Az emlékeztetés eszközei közül a legfontosabb a rováspálca, melynek az írás kifejlődésében is egyedülálló jelentősége volt.

Ezenkívül ott, ahol van fa, az írás anyagát is elsősorban a fa adta, amire írtak, amibe vésték az írásjeleket; másutt agyagba, kőbe és más íráshordozókra kerültek a jelek, így például csontra is, főleg a kínaiaknál. A fa íráshordozón kialakult írásjel-rendszerek legfőbb jellegzetessége, hogy a jeleket alkotó vonalakból szinte hiányoznak a vízszintes, a fa szálirányával egyező vonalak. A fa száliránya megvezeti a kést vagy egyéb rovóeszközt, s így nem lehetséges a fa rostos, szálas anyagába a jeleket megfelelően belevágni. A legősibb írások, ott, ahol volt fa, mindenütt fa íráshordozón jöttek létre, így az eurázsiai sztyeppeövezetben is. Óriási hátránya viszont a fa íráshordozóra épült íráskultúráknak, hogy rendkívül gyorsan pusztuló anyaga folytán nem időálló. A fa kedvezően védett körülmények között is gyorsan pusztul, széjjelporlik. A rováspálcákra írt feliratok gyakorlati hírközlési és egyéb időhöz kötött funkciói folytán feleslegessé váltak, így

megőrzésükre feladatuk elvégzése után általában nem is gondoltak. Egyedülálló véletlenek folytán maradt mutatóba néhány több évszázados rovásbot.

Minél közönségesebb és tömegesebb a rováspálca használata, annál értéktelenebb a feladatát elvégzett feliratos rováspálca.

Melyik háztartásban őrzik meg hosszú időn át az újságokat, midőn kiolvasták őket?

Nyelvünkbe mélyen beépült a rovás, a ró szó, nyelvekben is példátlan módon. Mi nemcsak a jeleket rójuk, hanem a sorokat is. Megrójuk azt, aki okot adott rá, és felrójuk az adósságot. De a bűnt is a terhére rójuk annak, aki vétett. De egyberójuk a fát, felrójuk az adósságot, lerójuk ugyanazt. A lépteinket is rójuk az utcán. Az újságban rovata van a rendszeresen publikáló munkatársnak, akinek nem feltétlenül szükséges rovatvezetőnek lennie, stb.

A rovásfák használata egészen a XIX. század második feléig általános volt hazánkban is mint az emlékeztetés fő eszköze, s csak a kiegyezés utáni új iskolatörvény által teljessé váló írni-olvasni tudás szorította ki a használatból.

Igen fontos eszköze volt az emlékeztetésnek a csomók kötése, melyek számadatok rögzítésére is szolgáltak. Kínában ezt tartják az emlékeztetés legősibb eszközének, de nálunk se lehetett ismeretlen, mert fennmaradt a zsebkendőre való csomókötés formájában mint az emlékeztetés egyik formája. Az inkák Dél-Amerikában az államigazgatásban is használták e tópuknak nevezett csomójeleket, melyek számadatok feljegyzésére szolgáltak. A főzsinorra kötött, különböző színű mellékfonatokból állt a kipu, melyen a különböző színek különböző adatokat jelentettek. A csomókötés széles e világon elterjedt eszköze volt az írást megelőző emlékeztetésnek.

A csomókötéssel rokon a kagylófüzerek alkalmazása, amely a nyugat-afrikai négek és az észak-amerikai indiánok körében volt elterjedve. Afrikában a kagylók száma és az egymással való helyzetük hordozta az üzenet tartalmát, míg az indiánoknál nemcsak a kagylók száma, hanem a különböző színe, amilyenre befestették, volt az üzenet hordozója.

Bővebb üzenet hordozására mindezen felsorolt ősi eszközök nem voltak elegendők. A továbbfejlődés lehetőségét a rajzokban megjeleníthető, az információk és üzenetek részletdúságát jobban ábrázoló módszerek biztosították. A létrejövő nagy folyóparti kultúrák szerveztségének társadalmi igényévé vált, hogy a különböző fontos adatokat fel tudják jegyezni, s az információk összegyűjtése hatalmat jelentő, hatalmat növelő értékévé vált. Az információ, a tudás, konkrét anyagi formát is öltve, erősítette, vagy hiánya gyengítette a létrejövő közösségi szervezeteket, az államot.

Azt, hogy az írás előzményeiből további írástörténeti fejlődés származott vagy az megrekedt korábbi szintjén, elsősorban az általános társadalmi fejlődés határozta meg, melyben meghatározó volt a kultúra milyensége, hordozóinak számszerűen kifejezett, kifejezhető nagysága és jelentősége, s az előző kettőből már létét meghatározó időállósága. Jelentős kultúrák ugyanis többnyire megszűntükkel sem tűntek el nyomtalanul, hanem újabb nagy kultúrák alapjául szolgáltak. Kivétel a kínai írástörténet, mely nagyrészt idegen, hun közvetítésű piktográfiái alapokból fejlődött tovább, s e fejlődés eredményeképpen ötödik évezrede egy és ugyanazon alapokból létrejött írást használják. Különös és rendhagyó ebből a szempontból a legősibb sztyeppe nagy lovas nép, a hunok, illetve ez időben még protohunok vagy egyéb, általunk ismeretlen nevet használó nép vagy néprészek egyetemes írástörténeti jelentősége, amennyiben a sztyeppétől délre elterülő ősi kultúrákkal érintkezve, mintegy közvetítő szerepet töltöttek be a kultúrák között, s befogadóként e kultúrákkal kölcsönhatásban saját műveltségüket is építették.

Azt hiszem, ezeknek a kapcsolatoknak emlékét őrzi nyelvünk néhány iráni és kínai jövevény szava, mely utóbbiak írástörténeti kutatásaim eredményei.

Ilyen kínai jövevény a nyelvünkben a TESz által ismeretlen eredetűnek tekintett 'zsenge, zsendül' szavunk. Amely kínai ʸ 'šeng' piktogramból képzett betűnek akrofonias (szókezdő) > ž a hangértéke van a Nikolsburgi Ábécében, mert a szókezdő š hang ž –re változott. A keleti ó-türk (orhoni, jenyiszeji) írásokban pedig az ó-türk ʸ čig (éretlen, zsenge) szó alapján: akrofonias č (cs) a hangértéke.

A *képirás* vagy *piktográfia* jelei tárgyakat ábrázolnak. Olvasásához nem szükséges tudni, ismerni a nyelvet, mert a stilizált, egyszerűsödött rajzok egymás után sorakozó jeleiből meg tudható a közölni kívánt lényeg; egy-egy rajz vagy jel egy szót, de akár egy mondatot is jelenthet.

Amikor a jelek telítődni kezdtek elvonatkoztatott és szimbolikus értelemmel – például két egymás mellé rajzolt láb a járást jelentette –, kezdett kialakulni a *fogalomírás* vagy *ideográfia*. Az ábrázolt tárgy már nemcsak a tárgyat, hanem az azzal összefüggő fogalmat is jelentette. E fogalomírásjeleket ideogrammáknak nevezzük.

Az ideográfia azért jelent jelentős fejlődést a piktográfiához képest, mert az ideogrammákkal eddig még le nem írható fogalmak is leírhatóvá váltak.

A jelek értelmezésében már valamiféle közmegegyezés létezik.

Amikor a képirásjelek a huzamosabb használat folytán a szavak értelmével és nyelvi hangalakjával is szorosan összeforrtak, létrejött a *szóírás*. Ebben az esetben a jelek már kötődtek az alkalmazó nyelvéhez s e nyelven megnevezett hangalakjához. A jel és annak megnevezése, hangteste egységes egésznek alkot. A jel azonos a megnevezésével, és megnevezése azonos a jellel.

Ez teszi lehetővé, hogy írástörténeti kutatással, mint eszközzel, néptörténeti kutatást lehessen folytatni. Egy nép legfontosabb sajátossága a beszélt nyelve; s ha egy nép eredeti, azaz saját nyelvi alapjaiból kifejlődött írással rendelkezik, ezen írásjel-rendszerének jeltörténeti kutatásával, a jelek hangtestének és hangértékének feltárásával, az írás létrejöttének körülményeivel, annak minél pontosabb és részletesebb megismerésével és ezen írás írástörténeti rokonságának, azaz kultúra- és nyelvszomszédsági viszonyainak megjelenítésével egyszerre csak előttünk áll az eredeti írással rendelkező nép, egykori szomszédainak írástörténeti, nyelvi és kulturális környezetébe ágyazódva.

A szóírás fejlődésében minőségi ugrást jelentett, amikor hosszú szavakat, e szavak hangalakjait egy szótagú vagy rövid szavak hangalakjaiból, azaz a hangalakok írásjeleivel próbálták leírni.

Ilyenkor a jelek hangalakja függetlenítette magát a jeltől, a jel eredeti jelentésétől, s csak mint a hangalak, a hang megjelenítője volt az írásban jelen, így szótagonként rakva össze a szavakat, majd rájöttek, hogy még egyszerűbb, ha csak a kezdőhangokat alkalmazzák a szavak leírására. A jelek kezdőhangjait összeolvasva kapták meg a szavak hangalakját.

A szóírás jeleinek a kezdőhangok leírására való felhasználását *akrofóniának* nevezzük. Az akrofónia útján jutott el az ember az egyetemes hangokat jelölő *betűíráshoz*. A szótag-, majd a betűírás kialakulásával már csak annyi írásjelre volt szükség, amennyi a nyelv hangállományának lejegyzésére elegendő. Ezzel az írás jeleinek száma a lehető minimálisra csökkent, és lényegesen könnyebben elsajátíthatóvá vált. A képirásoknál még a jelek sokaságát kellett megtanulni azok alkalmazásával együtt, s ezért az írni tudó emberek, az írnokok, kiemelt fontosságú egyedei voltak koruk társadalmának; hosszú éveken át tanulmányozták mesterségüket. A kínaiak, akik nyelvük sajátossága folytán megmaradtak a szóírás máig fejlődő változatánál, több ezer jel elsajátítására kényszerülnek, és ez sok energiát von el más, fontosabb dolgok megtanulásától. Ugyanakkor a kínai kultúra egységének s a kínai állam egységének is évezredek óta belülről homogénizáló eszköze volt az írás.

Az emberiség írástörténetével foglalkozók abban többnyire egyetértenek, hogy az egyik történeti jelentőségű írás az ósumir (ószumir) képirás volt. Itt hangsúlyozni kell a történeti jelleget, hiszen a tatárlakai jeleket a vizsgálatok régebbinek találták, s amely némi rokonságban is látszik állni az előbbivel – vannak, akik azt mondják, hogy igen szoros hasonlatosság áll fenn a két írás között –, de történeti jellege mégis lényegesen kisebb, mert sziget jellegű, s hatása nem mutatható ki újabb íráskultúrák létrejöttében. Hatásról csupán formai hasonlóságok vagy azonosságok alapján beszélni nem lehet, mivel teljes és megdönthetetlen hitelességgel a kapcsolatok milyenségét csak a jelentések összevetésével lehet és szabad eldönteni. Ez minőségileg magasabb és fontosabb kritérium, mely nem vagylagos, és így nem is támadható. Ma már elfogadott, hogy a

legnagyobb jelentőségű ókori folyammenti kultúrák írásai, egymástól függetlenül jöttek létre. Mert a néhány legegyszerűbb természeti jelenségen kívül, mint a Nap „napkarika” ábrázolása, – az azonos jelentésű képjelek bonyolultabb rajzai, rendre különböztek egymástól.

Az írásbeliség előtt, a fejlettebb kultúrájú népek (néprészek) bármilyen okból történt földrajzi helyválttatása, a kultúrájuk hagyományaival együtt történt. Bizonyosága, hogy az i. e. III. évezredben az uráli Irbit-parti Sziklarajzok – Mózes könyvénel két évezreddel korábban – ábrázolják a teremtéstörténetet; az első bűnbeesés és a testvérgyilkosság történetét.

Amely a műveltségi hagyományát őrző nép földrajzi helyválttatásával került délről az északabbra fekvő Urál hegységbe. Ahogy az iráni jövevényszavak is a finn-ugor nyelvekbe.

S ennek a déli „őskultúrának” a megjelenését nem csak az Irbit-parti Sziklarajzok biblikus történetek ábrázolásai és az első emberpár nőalakjának ágyékháromszög rajza igazolja, hanem a sumir, hattí, kültepei anyaszobrocskákön látható ágyékháromszög rajzok is.

Amely ágyékháromszög az uráli rombusz alakú vulva-fej, s a köralakú fallosz-fej rajzával aztán megjelent Mongóliában is sziklarajzokon, és az ó-kínai írás nemeket jelölő időszakos történetében is oly módon, hogy az uráli ágyékháromszög, a kínai ’anya, nő’ piktogram rajzának alkotója lett.

Az ósumir képirás jelei az i. e. IV. évezred utolsó évszázadaiban tárgyak egyszerűsített rajzai voltak, s mivel a sumir nyelv egyszerűtagú tövekből állt, ezek a rajzok hol fogalmi jelentéssel bírtak, hol pedig egy-egy szótag hangalakját jelentették. Így tehát fokozatosan kevert szó- és szótagírássá változott, melyben az értelmező jeleknek nagy szerep jutott. Mivel az íráshordozó anyagként az agyag korlátlanul rendelkezésükre állt, így agyagtáblákba kihegyezett bottal vagy nádpálcikával nyomkodták bele a rajzok leegyszerűsített, 90°-kal balra döntött jeleit. Ez volt az ékírás, melyet később Elő-Ázsia minden népe átvett. Később a perzsák néhány tucat jelből hozták létre a saját abc-jüket, mely jelekkel beszédhangjaikat jelölték. A mezopotámiai agyagtáblákat ki is égették, és így fennmaradhattak napjainkig.

Az ékírásemlékek közül a legfontosabb emlék a *Gilgames eposz*, de hasonló értékű *Hammurabi törvénykönyve* is, amely kőoszlopra van felvésve. Az óperzsa ékírás jeleinek megfejtését Grotenfeld kezdte el, majd Rawlinson fejezte be a múlt század közepén. A régebbi szójeles ékírásemlékek feltárásának munkáját szintén Rawlinson végezte el.

Az akkád-sumér szótár vezetett el a sumér nyelv megismeréséhez is. Az egyiptomi hieroglifikus írás képjelei nagy pontossággal, valóságghűen kidolgozott rajzokból állnak. Jelölésmódja és értelmezése azonban igen bonyolult. Létrejöttének idejét i. e. 2900 körül határozták meg. Ekkor erősödött meg Egyiptomban a központi hatalom, s az államgépezet működtetésének fontos eszközévé vált az írás.

Az egyiptomi írás jellegzetes hordozója volt a papirusz, amely nílusi sás beléből készült úgy, hogy szeleteket vágtak belőle, s egymásra helyezve, keresztbe-hosszába, több réteget kalapáccsal összetömörítettek. 1904-ben fedezték fel a Sínai-félszigeten a protosínai írást, amelyet az ottani bányákban dolgoztatott ósémik alkottak hieroglif jelekből. Alán Henderson Gardiner fejtette meg az itt talált feliratokat, s megállapította, hogy ez az írás mindössze 32 jelből áll, s minden jel mássalhangzót jelöl. Tehát minden jel következetesen egy-egy mássalhangzó hangértékét rögzíti. Magánhangzót nem jelöltek. Az egyiptomi hieroglif jeleket saját nyelvükön megnevezték, majd az akrofónia szabályait alkalmazva, e jelekből saját hangértékkel bíró jelet, azaz betűt alkottak. Úgy gondolják, hogy i. e. II. évezred közepe körül történhetett mindez.

A föníciaiak a protosínai írás hatására alakították ki saját írásukat; ezt más néven észak-sémí írásnak is nevezik. Ők szintén az egyiptomi hieroglifikus írásból, a protosínai mintájára, akrofóniából alkották meg saját jelrendszerüket. Tőlük vették át az arámiaiak a betűírást.

Mivel az arámi nyelv egy évezreden át összekötő nyelv volt, így Elő-Ázsiában az arámi írás és jelrendszer igen elterjedt, a jelek neve sémi nyelven azonos az eredeti egyiptomi jel jelentésével.

Az átvétel tehát bizonyíthatóan elsőfokú, belőle alakult ki később az arab írás is, de szerintem az arameus írás szerepét némileg túlértékelik, hiszen kelet felé haladva már a helyi, majd a keleti nagy kultúrák hatása döntő, így az elő- és hátsó-indiai írások kialakulásánál is.

Jelenleg a világ írástörténeti általában nagyon sok írást az arámi írásból vezetnek le, csupán morfológiai, azaz alakotani, esetleg hangértékbeni egyezés, de főleg alakotani egyezések, inkább hasonlóságok folytán.

A görögök lakta földön először a krétai műkénéi kultúra képirásos jellegű írása létezett Krétán, melyet minőszi hieroglifáknak is szokás nevezni. Ez i. e. 2000 és 1650 között létezett, majd a második fejlődési szakasz i. e. 1450-ig tartott. A fejlődés lényege, hogy a képek vonalas jellegűvé alakultak át. Ezt *lineáris A*-nak nevezték el, e helyébe lépett a *lineáris B*, melyet már a görög nyelv lejegyzésére használtak.

A görögség végül is a föníciaiaktól vette át a betűírást. Mivel a föníciai jelek csak mássalhangzókat jelöltek, azokat a jeleket, amelyekre a görög nyelvben nem volt szükség, magánhangzók jelölésére kezdték használni, például az *alefet*, mely nyomatékjelző félhang volt, *alfává* minősítették. A jelek elnevezését is átvették, így lett *alef alfa*, *bét béta*, *gimmel gamma*, *dálek delta* stb.

A rómaiak az etruszkoktól vették át az írást, és csak a hiányzó jeleket helyettesítették görög jelekkel. Később, némi változtatásokkal, e jelekből alakult ki a latin abc, a betűk ma ismert sorrendjével.

Az írás története rendkívül gazdag, mint maga az emberiség történelme. Összefonódik véle, és maga is történelem. Tükörképe az emberi szellem és társadalom kiteljesedésének. Ennek kezdetét, főbb irányait és összefüggéseit próbáltam és igyekeztem röviden felvázolni, a gyökereket és néhány főbb hajtását. Mindezzel jelezve, hogy az írástörténet eme tényeit a tudományos módszerű megközelítés nem nélkülözheti, sőt alkalmaznia kell az összehasonlítás során.

Egy írás származástörténeti kutatásánál az első feladat mindig az, hogy megállapítsuk: betűi melyik ókori piktográfiából származtak. Ott kezdjük el, ahol egykor elkezdődött.

Ha bármilyen okból nincs meg a forrásadat piktogramokra visszamenő azonosítás lehetősége, akkor hitelesen bizonyítható összefüggés közöttük nem létezik, mert nem bizonyítható! Tévedés és „mellébeszélés” lehetősége nélkül, csak piktogramként, piktogram előzményében lehet két írásjel között hiteles összefüggést, azonosságot megállapítani. A kellő írástörténeti felkészültség nélkül elkövetett hibák és laikus tévedések ennek figyelmen kívül hagyásából származnak. Amikor a szerzők adathiány, vagy bármi más ok miatt, bizonyítás nélkül csak állítanak, ráfognak. Csupán a felszíni, alaki összefüggéseket veszik a teljes bizonyosságnak. Ezért, csak a jelrajzok azonosságára és hasonlóságára hivatkozó, összehasonlító táblázatokba rendezett jel és betűösszevetések sem (mindig) hitelesek. Mert nem piktogram előzményeik (jelentéseinek) azonosításán, csupán azonos jel- és betűrajzok párhuzamba állításán alapulnak. Amelyekből az írás története folyamán igen sokat lehet találni anélkül, hogy bármi közük volna egymáshoz.

Írásjelek azonos, vagy hasonló rajzait nagyon könnyű egymással hasonlítani, azonosítani. Az egyszerű rajzösszevetéseket a laikus olvasó is könnyen megérti, mert nem kíván írástörténeti felkészültséget, elmélyültebb írástörténeti ismereteket. Így lesz a tudomány mímeléséből áltudomány, csupán a tudományosság laikus látszata.

Manapság a régészek több olyan helyi íráskezdeményre bukkannak, amelyek a közelmúltig ismeretlenek voltak. Amelyek fejlődése, elterjedése különböző okok miatt elmaradt, és megmaradtak olyan helyi íráskezdeményeknek, amelyeknek a rajzukon kívül semmi más alapadatát, így alkotóik és alkotásuk nyelvét sem ismerjük. S bár több jelük rajza egyezik, vagy hasonlít más írások jeleihez, bármivel bármilyen írástörténeti összefüggésük megállapítása, a már felsorolt számos ok miatt nem lehetséges. Csak álmodozni lehet róluk és velük. Adatokkal történő bizonyítás nélkül.

Nem véletlen, hogy az első nagy jelentőségre szert tevő írások (piktográfiák), amelyeket a szomszédos népek is átvettek s így idővel kiterjedt íráscsaládokat alkottak, a kedvezőbb éghajlat

következtében gyorsabban fejlődő folyamparti kultúrák földművelő népeinél voltak. De azok közül is csak azok maradtak meg fejlődésükben kiteljesedve hosszabb ideig, vagy még napjainkban is használatban, — amelyek betöltötték azt a kommunikációs szerepüket, amelynek hiánya egykor szükségletként létrehozta őket. És a történelem hatalmi, gazdasági „átrendeződései” nem szüntették meg használatuk feltételeit.

Számos olyan helyi íráskezdemény volt, amelyek a kedvezőtlenebb körülmények miatt nem tudtak fejlődni és elterjedni. Megmaradtak helyi kezdeménynek. Egy-egy ismeretlen (nyelvű) személy (személyek), csoportok magánalkotásának. Ennek bizonyítéka az, ha csak viszonylag kis területen (helyen) fordultak elő, távolabb már nem találták meg hasonmásait, és nincs időrendben adatokkal (feliratokkal) is igazolható folytatásuk.

Egy bizonytalan eredetű írás történetének bizonyításához az alábbiakat kell figyelembe venni:

I. Időrend. Elsődleges szerepe van az írások folyamatos használatának feliratos emlékekkel történő bizonyításában, mert az írások datálható időrendben léteztek, ezért használatuk (vagy használatuk megszakadása) időrendben pontos, vagy feltételes dátumokkal határozhatók meg.

Igen sok írás és íráskezdemény létezett, amelyek közül csak a fejlődőképes és legjobban alkalmazhatók maradtak időlegesen, vagy a mai napig is használatban. Az írás emlékekkel (feliratokkal) igazolt folyamatosság megszűnése, a nagyobb igazolatlan hiátusok az ismeretek megszakadását is jelentik. Főképp évezredekkel régebben, amikor az írás ismerete az ókori kultúrákban a fizikai munkától mentesítő, kevesek kiváltsága volt. Ennek története jól ismert a kínai írás esetében, s egészen biztos, hogy más ókori kultúrákban is hasonló volt az írástudók, az „írnokok” helyzete. Ha az ismeret-folyamatosság bármilyen okból megszakadt, vele szakadt meg a jelek ismerete is. Teljesen félrevezető minden olyan állítás, ami ellentétes a létező (vagy nem létező) írástörténeti adatokkal, adathiányokkal.

II. Módszer. Egy írás eredetének kutatásához, betűi származásának megállapításához, mindig a feladathoz alkalmazott (alkalmas) írástörténeti módszerre van szükség. Ehhez „alapadatként” mindig a kutatott írás legrégebbi, még hitelesnek tekinthető jelei (ábécéjének betűrajzai) alkalmasak, mert a későbbi rontott, romlott és kicserélt rajzú betűket már nem lehet eredményesen összevetni forrásadataikkal. Bármilyen írásjel, betű, csak piktogram előzményében: piktogramként egyeztethető hitelesen, forrásadata piktográfiájában azzal a piktogrammal, amelyből származott.

II/a. Ismernünk kell annak a piktográfiának a földrajzi helyét (helyszínét), amelyből időrendben igazoltan egy ábécé származik. Ehhez meg kell tudnunk állapítani, hogy az ábécé betűinek piktogram előzményei, melyik piktográfiába tartoztak, amelyben a betűk azonosító írástörténeti műveleteit el tudjuk végezni. Ezt a feladatot néhány egyedi, minél több vonalból álló, bonyolultabb rajzú betű összefüggéseket kereső (szondázó) rajzával végezhetjük el az ókori piktográfiák szakirodalmában. Ha rajzokkal és jelentésükkel sikeresen egyeztetve megtaláljuk a „szondázó betűk” piktogramjait, akkor megtaláltuk azt a piktográfiát, amelyben az ábécé többi betűjének is egyeztetni tudjuk piktogram előzményű eredetét, származását.

II/b. Ha a piktográfia és a betűalkotás helyszíne nem egyezik, akkor a piktogramok eljutását bizonyítani kell a későbbi használat és betűalkotás helyszínére. Ugyanez érvényes az egymástól távol eső ábécék összefüggéseinek, átvételének bizonyítására is.

II/c. Amennyiben csak a jelek rajzát ismerjük a jelentésük nélkül, amelyek feltételesen sem köthetők (rajzokkal) egy jól feldolgozott korabeli, és közel lévő piktográfiához, – akkor hitelesen nem lehet megállapítani bármivel való összefüggésüket, mert azonos rajzú jelekből sok van az írás történetében.

Betűk piktogram előzményeinek helyreállítása, az ábécék származásának hiteles ellenőrzése tehát csak betűik piktogram előzményeinek helyreállításával lehetséges oly módon, hogy a betűk piktogram előzményét rendre abban a piktográfiában, azzal a piktogrammal azonosítjuk, amely-

ből származott. Betűk piktogram előzményű helyreállítása (rekonstrukciója) a betűalkotással el-
lentétes irányú írástörténeti művelet, amellyel nagyon fontos eredményekhez juthatunk:

1. *Ábécék származását, betűik hiteles történetét tudjuk írástörténeti adataik egybevetésével bizonyítani abban a piktográfiában, amelyből származtak.*

2. *Történelemkutatásban a betűképzők nyelvét tudjuk bizonyítani, mert nyelvüket a nyelvükön megnevezett piktogram jelentések szavaiból képzett szókezdő, vagy véghangzó hangok, a betűk hangértékei őrzik.* Nincs más feladatunk, mint a betűk rajzával és hangértékével helyreállítani (rekonstruálni) piktogram előzményű jelentésük hangértékadó szavait, amelyeket rajzukkal és jelentésükkel már piktogramként tudunk egybevetni forrásadatuk piktogramjaival, amelyekből származtak.

A történeti összehasonlító jeltörténeti bizonyítás kiemelkedő fontosságú művelete, amikor a feltárt rokon ábécék közös forrásadatra visszamenő betűit és képzésüket együtt látatjuk. Az így bizonyított összefüggések nem feltevések, hanem történeti (történelmi) összefüggéseikben bizonyított adatok. A jelentések azonosságai, vagy szinonim eltérései olyan írástörténeti és történelmi adatrendszer alkotnak, amelyek az írott források pontatlanságaitól, szubjektivitásától mentesen határoznak meg (látható) írástörténeti, és történelmi folyamatokat

Tehát az írástörténeti forráskutatásnak a *történeti összehasonlító jeltörténet* olyan vizsgálati, bizonyító módszere, amelynek komplex eszközrendszerével fel tudjuk tární az egymással egykor történeti kapcsolatban álló írások betűinek történetét, és kizárjuk (kizárhatjuk) az írástörténeti kapcsolatokból mind azokat a jeleket (betűket), amelyek nem felelnek meg a vizsgálat azonosító feltételeinek.